

STŘÍBRO

Tento projekt mě donutil se zamyslet nad námi lidmi. Nad naší vzájemnou tolerancí a přátelstvím, jak dokážeme jako většina akceptovat samotné jedince nebo menšinu. Možná jsem v tomto ohledu bláznivá optimistka, ale zastávám názor, že v dnešní modernizované době jsou už tyto vztahy na lepší úrovni, i když ne úplně ideální. Myslím si, že inteligentní jedinec se při rozhovoru s druhým, pro něj prozatím cizím, nezajímá o to, jaký je jeho původ a v co věří. Ale baví se s ním a chová se k němu jako k sobě rovnému. Samozřejmě mu v případě nouze poskytuje i svou ochranu a pomoc.

I když existují na Zemi místa, kde se nacházejí výjimky. Ale jak se říká, „výjimka potvrzuje pravidlo“.

Zuzana Křížová

Otázky:

- Jaký byl osud Evy, dívky ve světlých šatech?
- Proč se směla Eva se svou kamarádkou procházet jen v noci?
- Proč pojmenovala babička Zuzany – autorky projektu – svou dceru Eva?
- Proč byli Židé z protektorátu deportováni do Terezína?
- Čeho se Židé v Terezíně obávali nejvíce?

STŘÍBRO

Původ a historie Židů na Stříbrsku

Prvním důkazem o přítomnosti Židů v západních Čechách je zpráva o chebském požáru roku 1270. Při požáru shořela i synagoga. Dalším důkazem je zmínka o tom, že jistý rabín Moses ben Chisdaj, který žil někdy ve 13. století, pocházel z Tachova. Není proto vyloučeno, že když v Chebu stála synagoga a z Tachova pocházel jistý rabín, na Stříbrsku nemohli už také žít nějací Židé.

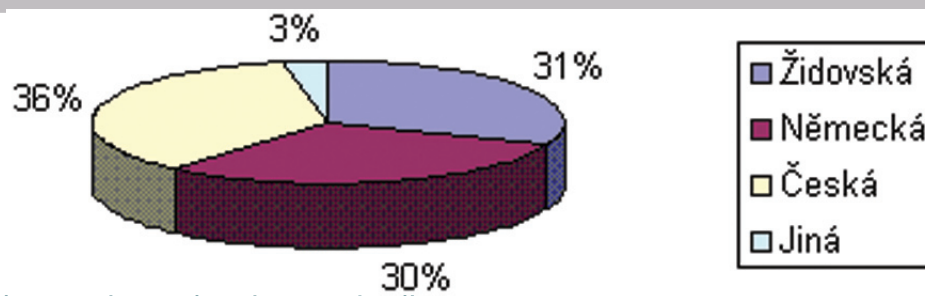
Jistou stopu, ze které můžeme určitě čerpat, je povolení městečku Stráži vydané králem Janem Lucemburským roku 1331 o přenechání příjmů ze židů. Roku 1456 jsou písemně doloženi Židé žijící v Tachově, v první polovině 16. století v Boru, Novém a Starém Sedlišti. Dále roku 1578 v Tisové, před rokem 1618 v Lesné, v polovině 17. století v Dlouhém Újezdě a Pořejově. V Částkově a ve Studánce kolem roku 1670, v Labuti a Lhotce kolem roku 1700 a v 18. století v Bernarticích a Darmyšli. Ze západočeských a bavorských matrik můžeme vysledovat, že Židé, kteří se usadili na Stříbrsku a v okolních obcích, pocházeli z jižního Německa.

Živit se mohli pouze určenými a povolenými druhy řemesel. Byla to především některá odvětví obchodu a řemesla sloužící právě pouze židovskému obyvatelstvu. Tzn. řeznictví, pekařství, krejčovství a ševcovství. Pokud měli křesťanské a mírumilovné sousedy, mohli se živit dokonce i jako porážeci dobytka, koželuhové, sklenáři, výrobci stužek a prýmků, s novější dobou v ojedinělých případech i jako ranhojiči. Přísně zakázáno jim bylo vlastnictví zemědělské půdy, pěstování plodin a chov dobytka na prodej.

Západní Čechy, konkrétně dnešní okres Tachov, byl charakteristický hustou sítí židovských obcí. V menší míře bychom to mohli tvrdit i o severu okresu Domažlice. Velký rozkvet a růst rodin a osob zažily židovské obce na Tachovsku na přelomu 18. a 19. století.

Velkou změnu a zlom v rozvíjení židovské komunity mezi původní obyvatelstvo zasadil příchod nacismu. Od roku 1933 se Židé z Německa stěhovali do západních Čech. Po roce 1938 je následovaly židovské rodiny z Rakouska. Na podzim roku 1938 začal hromadný úprk židovských obyvatel z pohraničí do vnitrozemí nebo do zahraničí. Po připojení pohraničí k Německu byly během „křišťálové noci“ vypáleny synagogy v Tachově a Stráži, zničeno vybavení modlitebny v Boru a poničeny skoro všechny židovské hřbitovy. Židovští obyvatelé, kteří nestihli před terorem uniknout do bezpečí, byli zbaveni občanských práv a internováni do sběrných táborů (Milov u Přimdy, Olšová Vrata u Karlových Varů). Po roce 1942 byli přemístěni do Terezína a následně transportováni na východ, nejčastěji do polských vyhlazovacích táborů. Po ukončení války se do rodných měst a obcí vrátilo jen málo ze zachráněných. Poválečné Stříbrsko tedy zůstalo osiřelé a bez židovských obyvatel.

Od roku 1990 se o osud židovských památek na Stříbrsku stará aktivita dobrovolných institucí a individuální ochránci památek. Do té doby jen chátraly a nikdo se o ně nestaral, jen čas a vandalové, kteří měnili jejich chátrající stav k horšímu.

Národnostní složení obyvatel Stříbra před válkou

Proč se moje teta jmenuje Eva?

Než jsem začala podrobně pracovat na této práci o Židech, zpovídala jsem členy své rodiny, zda nemáme nějaké předky židovského původu. Dozvěděla jsem se to, co jsem si myslela. Nemáme. Ale babička mi vyprávěla o své kamarádce, která byla židovského původu. Babička s ní chodila do stejné třídy a byly to nerozlučné kamarádky. Měla prý krásné dlouhé blondáté vlasy a modré oči. Krásné oči zdělila po svém otci. Malý, se zrzavými vlasy a plnovousem. Jak vypadala maminka, to si bohužel babička nepamatuje. Když podle zákona musela babiččina kamarádka opustit školu, babička byla jako tělo bez duše. Tak moc se jí po nejlepší kamarádce stýskalo.

Hitlerovy zákony dokonce zakazovaly i Židy navštěvovat a mít s nimi něco společného. Zjištění, že někdo tuto vyhlášku porušil, se trestalo stejně, jako kdyby člověk byl Žid.

Příbuzní babiččiny kamarádky si ještě několik měsíců před 15. 3. 1939 zakoupili letenky do Ameriky. Proдали všechn svůj majetek. Rodiče babiččiny kamarádky se chystali učinit to samé. Letenky už měli zakoupené, termín odletu byl časný podzim. Bohužel to nestihli. Zámek, na který jezdili každé léto, jim byl odebrán, stejně jako dům, v němž žili. Přestěhovali se do malého bytu. Kromě pár kusů nábytku, šatstva a nezbytných věcí u nich z lásky zůstala jejich služka.

Babička riskovala svůj život a tajně chodila za svou nejlepší kamarádkou na návštěvy. Vyučovala ji to, o co ve škole přicházela, a po nocích spolu chodily na procházky. Protože kamarádka musela stále nosit na svém oblečení žlutou hvězdu na černém podkladu, která byla i v té nejčernější tmě vidět, chodila stále s rukou na hrudi, aby se neprozradil její původ a babička z toho neměla problémy.

Jednoho dne si musela babiččina kamarádka sbalit své věci, nesměly vážit více než 50 kg, a odjet možná nadobro z rodného kraje. Babička na tyto chvíle vzpomínala velice těžce. Moment, kdy její kamarádka nastupovala do vlaku a naposledy v životě jí zamávala, si člověk zapamatuje na celý život, a to neodvratně.

Babiččina kamarádka byla odvezena transportem společně s maminkou do Osvětimi. Tatínka odvezli do Buchenwaldu.

Po skončení války a osvobození koncentračních táborů se tatínek vrátil do rodného městečka a začal hledat svoji manželku a dceru. Stále se nevracely domů, ani hledající agentury nedávaly žádné zprávy. Odvážil se k obdivuhodnému činu. Začal objíždět všechny koncentrační tábory. Nikde žádná stopa. Zjistil, že po odloučení od něj pobýly nějakou dobu v Terezíně. Pak byly odvezeny jinam. Hledal tedy dál. Až v Osvětimi našel v seznamu jejich jména. Na seznamu byli napsáni všichni Židé – Židé, kteří našli svoji smrt násilně v plynu. Zcela zhroucen se vrátil „domů“, tedy tam, kde po válce přebýval, a napsal dopis svému bratru do Ameriky. Obratem mu přišla letenka a možná ještě dnes žije někde u sochy Svobody.

Když se mojí babičce narodila dcera, nepřemýšlela dlouho a pojmenovala ji právě po své kamarádce Eva. Dokonce i většina dětí z jejich třídy má dnes dcery stejného jména. Mezi nimi je i babiččin bratr, který ji také znal. Všichni své dcery pojmenovali na její počest, aby s nimi mohla žít dál.

STŘÍBRO

Židovské objekty a významné nemovitosti ve Stříbře

Trvalejšími připomínkami starších i novodobých židovských obcí zůstaly především někdejší ghetta, synagogy a hřbitovy. Ve Stříbře nám z těchto hmotných a nemovitých památek zůstala pouze torza.

Židovská branka

Ghetto v pravém smyslu slova ve Stříbře nevzniklo. V této souvislosti se pouze připomíná tzv. Židovská branka v jihovýchodní části města ve vnitřních městských hradbách. Jedná se o prostou valně klenutou branku z cihel z druhé poloviny 18. století, postavenou na místech původního úzkého průchodu v městských hradbách, jejíž prostý oblouk, polokruhový a bez profilu překlenuje uličku vedoucí vnitřní zdí městských hradeb vedle židovského domu (Judenhaus) a zpřístupňuje prostor Kostelního náměstí. Vedlejší dům, nyní se slunečními hodinami, zvaný občas „Dům u slunce“, byl ve středověku jediným vymezeným obydlím Židů ve městě.

Židovský hřbitov

Neodmyslitelnou součástí židovského osídlení byl hřbitov, který původně mohl být i uvnitř města. Od roku 1787 však všechny hřbitovy, včetně křesťanských, musely být povinně mimo hradby města. Proto další významnou aktivitou židovské náboženské obce byla výstavba hřbitova.

Žádostí z 5. 11. 1901 Židovská náboženská obec Stříbro požádala o povolení výstavby hřbitova na parcele číslo 1763 o rozměrech 90,3 x 24 m s obvodní zdí o výšce 2 m. Projektant a stavitel Hacker a zástupce představenstva židovské obce Moritz Lederer dne 20. 5. 1902 předložili městské radě k posouzení dva projekty. První na výstavbu hřbitovní místnosti a druhý na výstavbu vlastního hřbitova. Dne 12. 8. 1902 byl hřbitov vytyčen a bylo vydáno povolení k jeho užívání.

Jako první byla na novém židovském hřbitově pohřbena Weil Ornesstine 1872 – 29. 9. 1902, jako poslední Popper Markus 6. 6. 1865 – 28. 6. 1935. Hřbitov sloužil k poslednímu odpočinku převážně židovských obyvatel Stříbra, jsou zde však pohřbeni i Židé z okolních vesnic, jako je Cebiv (Rosenberger Fransizka – 1913), Černošín (Schwarz Leopold – 1924), Vlkýš (Pinková Sophie – 1920), Mutětín (Schwarzkopfová Anna – 1917), Kladruby (Grünhut Josef 1922, Küblová Rosa – 1907).

V současnosti je vstup na hřbitov možný malou brankou v jižní hřbitovní zdi. Branku musí správkyně zamykat kvůli vandalům, kteří využívali volnosti pohybu na hřbitově a rozkrádali ho. Na hřbitově je 128 rozeznatelných hrobů, z nich je 65 označeno náhrobky, jejichž umístění není vždy původní. Náhrobky byly v průběhu okupace povaleny a na svá místa postaveny až v roce 1946 tehdejšími správci hřbitova. Mnoho nápisů na náhrobkách je nečitelných běžnými postupy, u novějších náhrobků jsou poškozeny osazené desky. Z čitelných desek lze uvést, že pouze ve dvou případech je nápis český, ve třech pouze německý, sedmáctkrát pouze jidiš a v dvaadvaceti případech jidiš a němčina. Pouhých 60 osob bylo možno ztotožnit. Na náhrobkách jsou uvedena jména příslušníků 34 rodin. Nejčastěji se na náhrobkách vyskytuje příjmení Weil (6x), Bergler (5x) a Popper (4x).

STŘÍBRO

Synagoga

Nahoře: Rohový dům čp. 16, tzv. židovská fara, na snímku z válečných let. Snímek z roku 1960 ukazuje totéž místo po jeho demolici. V pozadí synagoga.
Dole: Současná podoba budovy bývalé synagogy.

města. V roce 1940 byl objekt synagogy i domu č. p. 16 od města odkoupen organizací Hitlerjugend, která zde zřídila společenské prostory pro svoji činnost včetně ubytovny.

Po skončení okupace byl objekt do padesátých let nevyužíván a chátral. Teprve v roce 1958 začal obrát. Rozhodnutím z 23. 1. 1958 nařídil Odbor výstavby rady ONV ve Stříbře na základě žádosti rady MNV Stříbro majiteli domu č. 16 provedení nutných úprav k zajištění bezpečnosti. Majitel objektu – v tomto případě tedy Židovská náboženská obec Plzeň – se 6. února 1958 odvolal ke krajskému národnímu výboru. Přesto dne 13. června 1958 předseda MNV Stříbro vzhledem k nečinnosti vlastníka požádal o souhlas k vyvlastnění budovy č. p. 16 a její následné demolici.

Na jednání 14. října 1958 zástupce Židovské náboženské obce Plzeň JUDr. Tanzer Lev následně po posouzení skutečného stavu objektů a návrhu na demolice objektů vzhledem k nedostatku finančních prostředků navrhl dům č. 16 kromě objektu ve dvorním traktu (vlastní synagoga) bezúplatně darovat státu. Rada MNV Stříbro vyslovila souhlas a 24. června 1959 byl vydán příkaz k demolici neobývaného rohového domu č. 16; budova ve dvoře byla pronajata Státním statkům. Dne 6. června 1966 bylo vydáno stavební povolení, kterým byla povolena rekonstrukce bývalé židovské synagogy u č.p. 16 na zemědělské laboratoře státního statku. Přestavba byla ukončena 21. ledna 1969. V roce 1981 byly na objektu provedeny další stavební úpravy pro jeho využití jako Dům pionýrů a mládeže. Roku 1992 bylo vlastnictví objektu převedeno zpět na město Stříbro. V současnosti objekt slouží jako Dům mládeže.

Osudy stříbrské synagogy ve značné míře symbolizují osudy Židů ve Stříbře. Po vzniku a značném rozkvětu přišla doba utrpení a po ní zapomnění.

Dne 5. 3. 1878 požádal Leopold Ignác Weil, představený místní židovské náboženské obce, starostu horního královského města Stříbro o povolení výstavby synagogy ve dvoře domu č.16 (tzv. rabínský dům) na parcele číslo 53/1 a 651 na Ringplatz a předložil mu její stavební plán, který zpracoval stříbrský stavitel Andreas Deimling.

Koncem měsíce července (29. 7.) 1879 proběhlo oficiální posouzení dokončeného díla a stavba byla ukončena a povoleno její užívání.

Budova byla pro své účely používána až do roku 1938, kdy zábořem pohraničí a jeho přičleněním k Německu byla většina obyvatel neněmeckého původu donucena město Stříbro opustit. Ještě na jaře roku 1938 (21. března 1938) požádal stavitel Rudolf Berger o povolení úprav v okolí synagogy pro podnikatele jménem Franzi Hammerschmied. V průběhu „Křišťálové noci“ (9.–10. listopadu 1938) byla synagoga včetně přilehlého domu č. 16 vyrabována a vše, co mělo jakoukoliv souvislost se židovstvím, bylo zničeno. Později budovy přešly do majetku